

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ НАУКИ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА
Філологічний факультет
Кафедра слов'янської філології
імені професора Іларіона Свенціцького**

**Порівняльний аналіз теми Голокосту в чеській літературі
повоєнного періоду та сучасності (на основі романів Їржі
Вайля «Життя із зіркою», Ладіслава Фукса «Пан Теодор
Мундсток» та Алени Морнштайнової «Гана»)**

**Магістерська робота
студентки 2 курсу
спеціальності “Філологія”
ОП “Чеська мова та література”
Дубінської Вероніки Василівни**

**Науковий керівник
доц. Моторний О.А.**

**Рецензент
доц. Хода Л.Д.**

Львів – 2022

Я, *Дубінська Вероніка Василівна*, підтверджую, що магістерську роботу на тему «Порівняльний аналіз теми Голокосту в чеській літературі повоєнного періоду та сучасності (на основі романів Їржі Вайля «Життя із зіркою», Ладіслава Фукса «Пан Теодор Мундсток» та Алени Морнштайнової «Гана»))» виконала самостійно, вказавши всю використану літературу у *Списку використаної літератури*. У тексті роботи немає фрагментів праць інших авторів без оформлених покликань.

(дата)

(підпис автора роботи)

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТЕМИ ГОЛОКОСТУ В ЧЕСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ	7
1.1. Визначення терміну «Голокост»	7
1.2. Голокост в історичному контексті Протекторату Богемії та Моравії (сучасна Чехія).....	8
1.3. «Єврейське питання» в повоєнний період.....	9
1.4. Тема Голокосту в чеському літературному процесі	12
РОЗДІЛ 2 ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ТЕМИ ГОЛОКОСТУ У ВИБРАНИХ ТВОРАХ (ЇРЖІ ВАЙЛЬ «ЖИТТЯ ІЗ ЗІРКОЮ», ЛАДІСЛАВ ФУКС «ПАН ТЕО- ДОР МУНДСТОК» ТА АЛЕНА МОРНШТАЙНОВА «ГАНА»).....	17
2.1. Біографія Їржі Вайля та роман «Життя із зіркою» у літературній критиці.....	17
2.2. Біографія Ладіслава Фукса та роман «Пан Теодор Мундсток» у літра- турній критиці.....	19
2.3. Біографія Алени Морнштайнової та роман «Гана» у літературній крити- ці.....	23
2.4. Висвітлення теми Голокосту в романі «Життя із зіркою» Їржі Вайля ..	25
2.5. Висвітлення теми Голокосту в романі «Пан Теодор Мундсток» Ладі- слава Фукса	30
2.6. Висвітлення теми Голокосту в романі «Гана» Алени Морнштайнової	33
2.7. Характеристика образів євреїв у вибраних романах	38
2.7.1. Характеристика постаті Йозефа Рубічка («Життя із зіркою») ..	39
2.7.2. Характеристика постаті Теодора Мундстока («Пан Теодор Мундсток»)	41
2.7.3. Характеристика постаті Гани («Гана»)	43
2.7.4. Характеристика постаті Міри («Гана»).....	45
2.6. Завершальне порівняння вибраних творів.....	47
ВИСНОВКИ	50
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	55
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	56
RESUMÉ	58

ВСТУП

Наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. окремі аспекти геноциду євреїв неодноразово ставали предметом як наукового вивчення, так і суспільних дискусій розрахованих на більш широкий загал. Голокост є наріжним каменем пам'яті про Другу світову війну, найвиразнішим символом злочинів нацизму та центральною історичною подією ХХ ст., яка спонукала до тотального переосмислення європейської історії як мінімум останніх трьох століть. Голокост – це політика переслідування і знищення євреїв у період німецької окупації з 1938 до 1945 року. На території Чехії було організоване одне із найбільших у Європі Терезінське гетто.

У чеській літературі єврейському питанню присвячено дещо більше уваги, ніж в літературах інших країн. В період національного відродження трагедія бездомного єврея, що сумує за втраченою батьківщиною, мала символічне значення для чеських авторів. В перші повоєнні роки почали з'являтися твори, головною темою яких став Голокост, і тими, хто працював над цією темою, в основному були євреї. Проза цього періоду характеризувалася своєю документальністю.

На сьогоднішній день є чимало творів присвячені єврейській тематиці: роман «Земля без Бога» (1948) Оти Б. Крауса, збірка оповідань «Чолом до чола» (1947) Франтішка Готтліба, оповідання «Вони прийдуть» (1948) Мілана Яриша. Цією тематикою цікавиться і Гана Боржковцева у творах «Заборонені дівчата» (1995) та «Особиста розмова».

Доцільність та актуальність дослідження теми Голокосту в чеській літературі повоєнного періоду та сучасності (На основі романів Їржі Вайля «Життя із збркою», Ладіслава Фукса «Пан Теодор Мундсток» та Алени Морнштайнової «Гана») обумовлюється тим, що даний аспект ще не був предметом спеціального дослідження. Вивчення цього питання як порівняльного аналізу стилів письменників сприятиме формуванню ціліснішого уявлення про їх творчий доро-

бок, а також про відображення теми Голокосту в чеській літературі різних періодів.

Мета роботи: проаналізувати тему Голокосту в чеській літературі повоєнного періоду та сучасності, охарактеризувати образи євреїв, через долі яких прочитуються історичні реалії доби.

Поставлена мета зумовлює вирішення основних **завдань**:

1. Висвітлити значення терміну «Голокост»
2. Розкрити сутність Голокосту в історичному контексті Протекторату Богемії та Моравії (сучасна Чехія);
3. Проаналізувати висвітлення теми Голокосту в чеському літературному процесі;
4. Висвітлити тему Голокосту в романах «Життя із зіркою» Їржі Вайля, «Пан Теодор Мундсток» Ладіслава Фукса та «Гана» Алени Морнштайнової;
5. Дати характеристику образів євреїв у романах «Життя із зіркою», «Пан Теодор Мундсток» та «Гана»;
6. Провести завершальне порівняння вибраних творів.

Об'єктом дослідження – є тема Голокосту, яка осмислиться на матеріалі романів «Життя і з зіркою» Їржі Вайля, «Пан Теодор Мундсток» Ладіслава Фукса та «Гана» Алени Морнштайнової.

Предмет дослідження – романи «Життя із зіркою» Їржі Вайля, «Пан Теодор Мундсток» Ладіслава Фукса та «Гана» Алени Морнштайнової.

Методи дослідження. Методологія дослідження ґрунтується на використанні таких методів:

- Біографічний – визначення впливу життя письменників на їх творчість.
- Культурно-історичний – висвітлення проблем та тенденцій в період творчої життєдіяльності авторів та їх вплив на образи головних героїв.
- Порівняльний – зіставлення вибраних творів.

- Систематичний – узагальнення основних елементів творчої діяльності письменників.

Теоретичне значення роботи полягає в тому, що викладені в ній спостереження і висновки сприятимуть подальшому ґрунтовному вивченню творчості письменників та висвітленні теми Голокосту зокрема.

Практичне значення. Матеріали дослідження можуть бути використані у навчальному процесі вищої школи: при опрацюванні спецкурсів для студентів, спецсемініарів та факультативів для вузів, а також у процесі підготовки курсових і випускних робіт.

Новизна роботи полягає в тому, що раніше не проводився порівняльний аналіз теми Голокосту в чеській літературі повоєнного періоду та сучасності (на основі романів Їржі Вайля «Життя із зіркою», «Пан Теодор Мундсток» Ладіслава Фукса та Алени Морнштайнової «Гана»)

Структура роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаної літератури, списку використаних джерел та резюме. Загальний обсяг магістерської роботи становить 58 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТЕМИ ГОЛОКОСТУ В ЧЕСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ

1.1. Визначення терміну «Голокост»

Термін «голокост» походить з грецької мови і його первісне значення означає всепалення під час релігійної служби. Вимова «голокост» пов'язана із посередництвом англійської мови під час запозичення (у разі запозичення прямо з латини або грецької мало бути «голокавст», «олокавст»). Спочатку слово «голокост» мало релігійний підтекст, але також вживалося упродовж сторіч стосовно катастроф та великого лиха переважно пов'язаних із пожежами.

Після Другої світової війни воно набуло нового значення — у переносному значенні його використовував Елі Візель, письменник і лауреат Нобелівської премії миру, для позначення переслідувань і винищення європейського єврейського населення. У такому сенсі сучасне слово «Голокост», на відміну від іншого його значення, пишемо з великої літери. [7, с. 8]

Вікіпедія подає таке визначення терміну «Голокост» – геноцид єврейського народу в часи Другої світової війни, внаслідок якого загинуло приблизно 6 мільйонів євреїв; переслідування, масове знищення євреїв і ромів у Німеччині під час Другої світової війни; систематичне переслідування і знищення європейських євреїв, циганів Нацистською Німеччиною і колабораціоністами протягом 1933 — 1945 років. Як жертв Голокосту зазвичай сприймають також інші етнічні та соціальні спільноти, яких нацисти переслідували і знищували за приналежність до цих спільнот (роми, гомосексуали, масони, безнадійно хворі тощо). [22]

Тобто, у ширшому розумінні, голокост — систематичне гоніння і знищення людей за ознакою їхньої расової, етнічної, національної приналежності, сексуальної орієнтації або генетичного типу як неповноцінних, шкідливих. [22] Однак, на думку М. Карне, термін «голокост» містить релігійні конотації, які багато євреїв відкидають, тому поряд із цим терміном почали вживати єврей-

ське біблійне слово «шоа», яке спочатку означало загибель, знищення та руїну. [9, с. 55]

1.2. Голокост в історичному контексті Протекторату Богемії та Моравії (сучасна Чехія)

На території Чехії було організоване Терезінське гетто – одне із найбільших у Європі [19]. Одразу після окупації чеських територій німецькими військами було проголошено створення Протекторату Богемії та Моравії 15 березня 1939 року. Протекторат був автономною адміністрованою територією, яку нацисти вважали частиною «Великої Німеччини».

Після входження Богемії і Моравії до складу Третього Рейху, всі євреї, що проживали на цих територіях (118 310 осіб), позбулися своїх цивільних прав і можливості брати участь в економічному, політичному і культурному житті країни, відвідувати будь-які навчальні заклади, користуватися громадським транспортом і телефоном, був призначений комендантський час. Влада оголосила незаконними всі єврейські організації (крім релігійних громад), закрила всі єврейські періодичні видання, заборонила публікацію єврейських книг. [16, с. 225] (тут і надалі переклад уривків праць Ї. Вайля «Život s hvězdou» [18], Ладіслава Фукса «Pan Theodor Mundstok» [6], А. Морнштайнової «Hana» [15], Ї. Ортена «Žíhaná kniha» [16], Р. Копача «Antologie nové české literatury 1995-2004» [10] та статей Ї. Травнічка «Jak odvyprávět utrpení» [28], М. Лоллока «Mornštajnová Alena Hana» [26], Я. Вістокової «Hana, román, který opravdu stojí za pozornost» [29] наш – В. Д.)

27 липня 1939 року в Празі відкрилося відділення чинного в Німеччині та Австрії Бюро з питань єврейської еміграції. Євреїв Богемії і Моравії поголовно зареєстрували як потенційних емігрантів і змусили сплатити надзвичайно високий «еміграційний збір», що для багатьох фактично означало конфіскацію майна. 1 вересня 1941 року вийшло розпорядження про обов'язкове носіння євреями жовтої шестикутної зірки. Намагаючись пристосуватися до нової

ситуації, єврейські громади активізували свою благодійну діяльність. Однак основні зусилля обцинного керівництва і тих єврейських організацій, які продовжували діяти в підпіллі, були спрямовані на забезпечення виїзду євреїв з країни – до жовтня 1941 року, коли єврейська еміграція була заборонена, Богемію і Моравію покинули 26 629 осіб [2, с. 124].

Гоніння євреїв у Протектораті здійснювала не тільки німецька адміністрація, а й чеська жандармерія, а також добровільні помічники з чеських націонал-радикальних організацій Антиєврейська ліга (Protižidovská liga (PL)), Фашистська Гвардія (Fašistické gardy (FG)) та інших. 10 жовтня 1941 року на нараді німецької адміністрації в Празькому Граді було прийнято рішення депортувати євреїв Богемії і Моравії в Терезін. У кінці листопада 1941 року перші партії депортованих прибули в Терезін. Всього сюди з 24 листопада 1941 по 6 березня 1945 року було доставлено 73 614 євреїв з Протекторату (121 ешелон). Більше 2 000 євреїв Богемії і Моравії (здебільшого ті, хто перебували в змішаних шлюбах) уникли депортації. Із Терезіна з 9 січня 1942 року до 28 жовтня 1944 р нацисти відправили 60 400 богемських і моравських євреїв до таборів знищення (вижили лише 3 227 осіб).

Усього в період Голокосту загинуло 75 765 чеських євреїв, з них 64 172 особи - в таборах смерті і східноєвропейських гетто, 6392 - в Терезіні, 5201 - безпосередньо на території Протекторату. Імена всіх загиблих написані на меморіальній стіні празької синагоги «Пінкас-шул» (побудованої в 15 столітті) [2, с. 1217–1231].

1.3. «Єврейське питання» в повоєнний період

Еміграційний уряд разом із зовнішнішньою та внутрішньою опозицією ще під час війни потрапили під вплив радянської політики, частково за власною волею, а частково під впливом воєнних подій. Після війни залежність Чехословаччини від Радянського Союзу ще більше посилилася, що підтверджено лютневим переворотом 1948 року. Незважаючи на всі зусилля

Бенеша, відновити республіку в її довоєнних межах не вдалося. Первісна територія Підкарпатської Русі була за згодою Уряду і парламенту Чехословаччини, анексовані Радянським Союзом. Частина населення могла вирішити, чи обирати чехословацьке громадянство, і переїжджати до Чехословаччини, чи ні. Тисячі вцілілих місцевих євреїв також скористалися цією можливістю та переїхали в покинуті будинки на чеському кордоні (колишньої Судетської області) обезлюдненої примусовим виселенням німецького населення. [2, с.148]

Петр Брод у своїй праці «Євреї в повоєнній Чехословаччині» розділив уціліле єврейське населення Чехословаччини на три групи. Перша група складається з сіоністів, тобто прихильників єврейської держави, які пережили війну і мали змогу виїхати з Чехословаччини (найчастіше до омріяного Ізраїлю). У другому випадку це були так звані асимілятори, які по різному ставилися до свого єврейського походження (від свідомого відходу від нього до повної ідентифікації і членства в єврейській громаді). Третя група складалася з активістів, найчастіше комуністів, що вірять в соціалістичне бачення світу, в якому не буде такого поняття, як антисемітизм. Активісти повністю відмовились від «єврейського способу життя» і навіть сприяли його придушенню. Зі змінами в соціально-політичному контексті, особливо в різних відносинах Комуністичної партії остання група євреїв відмовилася від своїх ідеалів, дистанціювалася від комуністичної партії, а частина з них повернулася до свого єврейського коріння. Первісне щастя і ейфорія від кінця війни змінилися тугою за родичами і знайомими, які загинули в таборах знищення, а також невпевненістю у майбутньому. [28]

З листопада 1945 р. По жовтень 1946 р. У Нюрнберзі відбувалися суди над нацистами. Проте на думку французького есеїста та літературознавця Моріса Бардеша Голокост був спотворенням та фальсифікацією історичних подій. У своїй книзі «*Нюрнберг або земля обітована*» (1948) він звинуватив євреїв у причині війни. Він відмовився визнати достовірність фотографій жертв або

свідчення вцілілих в'язнів. Він заперечив масове знищення єврейської нації під час Другої світової війни, а пояснював їх смерть недостатньою кількістю харчів та хвилею епідемії тифу. А газові камери, на його думку, слугували лише для дезінфекція зараженого одягу. Багато його ідей послідували в 1970-х так звані «заперечники» Голокосту, які применшили загальну ситуацію і виправдали деякі дії нацистської влади. У центрі уваги цих людей була теза про так званий «міф Голокосту». За допомогою якого заперечники намагалися довести, що євреї давали неправдиві свідчення та фальсифікували всю інформацію про антисемітські дії нацистів під час Другої світової війни. [28] У країнах комуністичного впливу в перші повоєнні роки відомості про єврейську історію навмисно замовчувались, а єврейська література була суворо заборонена.

Отже, навіть після закінчення війни євреї пережили важкі часи, змушені були відмовитися від своїх поглядів та національних коренів, в іншому ж випадку зазнавали часткових переслідувань та переховувань. Більше того були звинувачені у спричиненні війни та в фальсифікації фактів Голокосту.

1.4. Тема Голокосту в чеському літературному процесі

У чеській літературі єврейському питанню присвячено дещо більше уваги, ніж в літературах інших країн. В період національного відродження трагедія бездомного єврея, що сумує за втраченою батьківщиною, мала символічне значення для чеських авторів [10, с. 291].

Так, у відомого чеського романтика першої третини 19 в. К. Г. Махи в поемі «Цигани» (1835) скорботні голосіння єврея, що оплакує долю свого народу, виходили за рамки наслідування «Єврейських мелодій» Байрона, наповнюючись актуальним для чехів змістом.

Ще однією особливістю чеської літератури довоєнного періоду є те, що перед її представниками поставало питання, чи може єврей бути чеським патріотом. Уперше це питання було порушено у статті Вацлава Небеського «Про стосунки між слов'янами і євреями» (1844). Оponentом Небеського був чеський поет і критик Карел Гавлічек-Боровський, який стверджував, що євреї не належать до чеського народу, оскільки є представниками так званої «семітської раси». [27].

У перші повоєнні роки почали з'являтися твори, головною темою яких став Голокост, і тими, хто працював над цією темою, переважно були євреї. Проза цього періоду характеризувалася своєю документальністю. Автори дотримувалися цдокументального жанру головним чином тому, що хотіли описати страждання євреїв у концентраційних таборах у зберегти їх в пам'яті. Для цієї літератури характерні такі жанри, як щоденник, репортаж чи мемуари. Основним напрямком цієї роботи стає література, що описує концтабори.

Голокост, який сам по собі часто є дуже суперечливою та емоційною темою, що розкриває переважно темні сторони людської природи, безсумнівно, займає важливе місце в чеській та світовій літературі.

Абсурдність і жорстокість Голокосту, безперечно, є головною причиною, чому ця тема знаходить відгук у сучасному історичному та літературному світі.

Мотиви написання таких творів різні. Для авторів, які займалися літературною діяльністю в таборах, писання часто являло собою сам акт виживання та було вираженням пережитих страждань, про що свідчать такі слова Павла Яноушка:

«Поезія відіграла унікальну роль у ситуаціях, які переживали в'язні концтаборів і нацистських злочинів. Це було не лише підбадьоренням і втіхою, але часто й єдиною можливістю по-особливому впоратися із загостреним становищем людини, охопленої несвободою і якій постійно загрожувала смерть». Конкретним прикладом цього творчого принципу є, наприклад, Ота Райх, який творив свої вірші під час перебування в терезінському гетто.

У випадку післявоєнної літератури основною мотивацією для створення було намагання розповісти про пережиті жахи і таким чином винести воєнні злочини на широкий загаль, щоб люди могли зрозуміти, що насправді відбувалося у віддалених сценаріях війни. Франтішек Р. Краус згадує цю мету написання в одній зі своїх книг: «Газ, газ і потім вогонь...Заголовок мого першого репортажу. Він не все сказав. І книга також. Сподіваюся, хоча б сьогодні ти приблизно зрозумієш, читачу». У багатьох авторів часто складалося враження, що все пережите лихоліття війни можна забути. Тому писати про Голокост ці автори сприймали як обов'язок, яким би жахливим і важким це не здавалося. Вони не запитували про причину всіх несправедливостей — вони просто хотіли, щоб читач знав і пам'ятав. [8, с. 48]

У період 1945-1948 рр. наголошувалося також на особистих свідченнях — книга Їржі Бенеша « В німецькому полоні » (1945) дає свідчення про те, як було в концтаборах (Аушвіц, Бухенвальд...). Сам автор пише у вступі до книжки: «Звичайно, навіть багато хто з нашого покоління не зможе повірити, як божевільно жорстоко могла вчиняти німецька нація. Тому необхідно оприлюднювати свідчення тих, хто це бачив і пережив. Ця книга — мої свідчення. (...) Не можна припустити, щоб європеєць міг повірити, якою смертю загинули чеські жінки в Біркенау біля Освенцима.» [1, с. 9-10]

Одним із перших, хто відгукнувся на свій воєнний досвід, був Їржі Вайль, який в 1946 році опублікував збірку оповідань «Про квіти». Це збірка із 10 коротких прозових історій про трагічну долю євреїв під час німецької окупації. [10, с. 1232–1233]

У післявоєнні роки, крім документальної та свідкової літератури, з'явилася і художня проза. У 1947 році вийшли дві книги, присвячені долі євреїв під час війни. Це була книга Ярослава Драбека «*Розповіді про жорстоку смерть*», в якій записані портрети чотирьох в'язнів Освенціма. Цей твір наближається до репортажу та психологічно підібраний.

Наступні визначні твори, присвячені єврейській тематиці: роман «Земля без Бога» (1948) Оти Б. Крауса, збірка оповідань «Чолом до чола» (1947) Франтішка Готтліба, оповідання «Вони прийдуть» (1948) Мілана Яриша.

Перший період зацікавлення єврейською тематикою закінчився публікацією твору Їржі Вайля «Життя із зіркою» (1949). Роман став одним із найпереконливіших творів про переслідування євреїв у період німецької окупації. Жахлива реальність очима простої людини, що бореться за власне життя. У романі також змальована людська солідарність, сміливість чеського народу, який допомагав переслідуваним співгромадянам - євреям, незважаючи на ризик смерті. Проте після публікації він був заборонений цензурою. [8, с.113]

Не можна забувати про авторів, які уникли трагічної долі, заздалегідь емігрувавши закордон, і чиї твори таким чином могли бути опубліковані в період війни. Одним із них є Егон Гостовський, який, емігрувавши до США, видав там автобіографічний роман «Листи із вигнання» (1941), присвячений долі таких же емігрантів.

Другий період позначений творчістю таких письменників, як Ян Отченашек і його твір «Ромео, Джульєтта і темрява» (1958), Ернест Лустіг – його збірки оповідань «Ніч і надія» та «Діаманти ночі», Ладислав Фукс «Мої чорноволові браття» (1964), «Спалювач мерців» (1967). [17, с. 221-223]

У 60-80-х рр тематика Голокосту відійшла на другий план. Після 1989 року

настала чергова хвиля актуальності теми Голокосту. Крім, вже вищезгаданого, Ернеста Лустіґа, цією тематикою цікавиться і Гана Боржковцева, яка разом із сім'єю була депортована спочатку в Терезін, а згодом в Освенцим. Її спогади і досвід цих жахливих років відображені у творах для дітей і молоді «Заборонені дівчата» (1995) та «Особиста розмова» (2004) [8, с. 114]

Характерним для творів письменників, що народилися після 1960 рр, є поєднання двох сюжетних ліній: сучасної та історичної. Головний герой, що переважно є і оповідачем, дізнається про трагедію своєї сім'ї і намагається розкрити її. В історичній лінії від третьої або першої особи розповідається про долю минулих поколінь та події воєнної доби. На додачу до майже ідентичного принципу композиції можемо простежити типовий стилістичний дисбаланс у цих творах: історична лінія ретельно продумана з погляду змісту та стилістики, але перш за все (ймовірно, через ретельне вивчення автором історичних джерел та фактів) сучасна лінія охоплена не так детально, тому здається, що автор згрішив, пишучи про «свій» час, який добре знає. [17, с. 241-242]

Однією з захопливих книг про Голокост є «Звук сонячного часу» (2001) Гани Андронікової. Експресивність оповіді є характерною ознакою прози Радки Денемаркової. У романі «Гроші від Гітлера» (2006) вона акцентує увагу на мотиві національної свідомості та вини. [17, с. 251]

У творі «Стрибок Аарона» (2006) Магдалени Платц історична лінія переносить нас у Відень 1914 року, де в Академії мистецтв Христина знайомиться з єврейкою Бертою. Двох дівчат до кінця життя поєднуюватиме дружба, любов до мистецтва та відчуття провини за зраду, адже Христина та чоловік Берти були коханцями. Сучасна лінія присвячена стосункам внучки Христини - Мілени та оператора Аарона на фоні зйомок документального фільму про Христину, БERTY та ізраїльсько-палестинський конфлікт. [27]

Ще однією сучасною письменницею, яку зацікавила тема Голокосту, є Алена Морнштайнова. Її роман «Гана» (2017) розповідає про війну, Голокост тисячі невинних жертв, несправедливість долі та надзвичайне людське

терпіння.

Отже, для чеської літератури із провідною темою Голокосту характерна періодизація. Найбільш тривалим та плідним є повоєнний період, що пов'язано із бажанням та необхідністю людей реагувати на всі тогочасні події. Провідними письменниками тієї доби були Їржі Вайль, Мілан Яриш, Ота Б. Краус, Ернест Лустіг та ін. Тема Голокосту в Чехії хвилювала письменників і далеко поза межами країни, прикладом є Е. Гостовський. На сучасному етапі чеського літературного процесу знову простежується тенденція повернення до цієї теми. Такі сучасні письменниці, як Гана Андронікова, Магдалена Платц, Радка Денемаркова, Алена Морнштайнова та ін. зображують трагічні долі євреїв у своїх творах.

РОЗДІЛ 2

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ТЕМИ ГОЛОКОСТУ У ВИБРАНИХ ТВОРАХ (ЇРЖІ ВАЙЛЬ «ЖИТТЯ ІЗ ЗІРКОЮ», ЛАДІСЛАВ ФУКС «ПАН ТЕОДОР МУНДСТОК» ТА АЛЕНА МОРНШТАЙНОВА «ГАНА»)

2.1. Біографія Їржі Вайля та роман «Життя із зіркою» у літературній критиці

Їржі Вайль народився в забезпеченій єврейській родині. У 1921 вступив в молодіжну комуністичну організацію. У 1922 разом з делегацією відвідав Москву. Цікавився російською і радянською культурою, писав статті про радянську літературу в газеті «Rudé právo».

Входив в авангардну літературну групу «Devětsil». Перекладав Маяковського, Пастернака, Цветаєву, Луговського, Горького. Закінчив Карловий університет (1928).

У 1933-1935 працював в Москві журналістом, перекладачем марксистської літератури і офіційних документів Комінтерну на чеську мову, брав участь в перекладі ленінської праці «Держава і революція». Після вбивства Кірова був навмисне звинувачений, виключений з партії, засуджений і відправлений на заслання в Казахстан.

Повернувся до Праги в 1935. Працював науковим співробітником Єврейського музею в Празі. Опублікував роман про сталінські чистки «Москва - кордон» (1937), який зазнав різкої критики чеських комуністів і в першу чергу - Юліуса Фучика, близького друга Вайля; його продовженням став роман «Дерев'яна ложка» (1938, опублікований в 1970 в Італії, з 1977 поширювався в чеському самвидаві, в 1992 видано на батьківщині). До 1938 працював в Єврейському музеї Праги. У 1942 під загрозою депортації як комуніст і єврей імітував самогубство, перейшов на нелегальне становище і до кінця війни переховувався, продовжуючи при цьому писати.

Після війни повернувся до активної діяльності, в 1946-1948 очолював журнал «Literární povíny». Після приходу комуністів до влади був усунений від керівництва журналу, виключений зі Спілки письменників, його роман про антисемітизм Життя із зіркою (1948) піддався ідеологічній обробці. З 1949 по 1957 його твори не публікувалися. Останній роман Вайля Мендельсон на даху був надрукований в 1960, вже після смерті автора. Помер від раку.

«Роман Вайля «Життя із зіркою» був незрозумілий більшості на момент публікації, відповідно був засуджений тогочасною критикою» – зазначає у своїй статті чеська журналістка Alice Jedličková. Концепція Вайлевого пересічного персонажа, для якого найскладнішою проблемою було впоратись із власним життям та прийняти рішення щодо нього, в час, коли насилля маніпулювало мільйонами долі, такий герой був несумісним з тогочасною потребою безстрашного «лицаря», що символізував би непохитну переконливість і наполегливу боротьбу.

Перше видання " *Життя з зіркою*" містило промову Яна Гроссмана, який позитивно оцінив у книзі, як форму з оригінальним переплетенням зовнішньої та внутрішньої дійсності, так і зміст, який за терміновістю свого висловлювання вийшов далеко за межі єврейські теми. У своєму тексті Гроссман також згадав про твір Кафки, в якому він знаходить подібні риси абсурду, як у романі Вайля. Він також підкреслює той факт, що «Вайль уникає всієї різкості та напруженості зовнішньої історії. Трагедія євреїв не є головною трагедією газової печі в Освенцімі: це трагедія щоденно виснаженого і підірваного людства величезною і, здавалося б, невидимою силою, незрозумілою у своїй абсурдності» [8, с. 213].

Документ Івана Скали зіграв значну роль у дискредитації «*Життя із зіркою*», завершивши всі суперечки, що відбуваються, і висловивши чітку і безкомпромісну позицію: "[...] найгірше, [...] щознайшлися два видання – «Elk» та «Družstvo Dílo», які видали цю *погану* і шкідливу книгу» [16]. На відміну від суперечок, розв'язаних рецензіями, Скала повністю відкинув роман Вайля. Він

негативно оцінює як художню репрезентацію, так і ідейний зміст.

Позитивні відгуки роман отримав лише в середині 1960-х. Це було пов'язано, з одного боку, з новою хвилею інтересу до військових тем, а з іншого – до особливого і неповторного змалювання Вайлем людської самотності та життєвої невпевненості. [16]

2.2. Біографія Ладіслава Фукса та роман «Пан Теодор Мундсток» у літературній критиці

Чеський письменник Ладіслав Фукс автор глибокої психологічної прози народився 1923 року в Празі.

Його творчість базується на реальних подіях, які пережив у концентраційному таборі Годонін, а стає він популярним одразу ж після публікації роману „Пан Теодор Мундсток” (1963), де відтворюється прихована сутність людського існування.

Високий рівень мали і наступні твори письменника: збірка оповідань „Мої чорноволосі браття” (1964), романи „Варіації для глухої струни” (1966) і „Спальовач трупів”(1967). Твори перекладені на 17 мов світу, водночас через відсутність перекладів українською вони майже невідомі українському читачеві.

Син офіцера поліції. Батько був холодною та владною людиною, а матір цікавило лише одне – прищепити Ладіславу, єдиній дитині, гарні манери. Тема сумного дитинства та бунту проти батька з'являється у багатьох книгах Фукса. Але найбільшу кризу хлопець переживає в юності, після гітлерівської окупації Чехії. Тоді на його очах зникають найближчі друзі – єврейські однокласники. Фукс, порушуючи заборону влади, продовжував зустрічатися з ними, ходив на вокзал проводжав їх у скорботний останній шлях. Загибель друзів залишила в його душі незабутній слід, і пізніше багато дослідників питали, як зміг неєврейський письменник так глибоко відчувати трагедію винищеного народу. Є й відповідь: Фукс відчував свою приналежність до

переслідуваних, бо в ті ж роки зрозумів, що він належить до клану знедолених.

Протягом років війни був на примусових роботах. Закінчив філософський факультет Карлового університету, працював у Державному управлінні з охорони історичних пам'яток, потім у Національній картинній галереї. Дебютував у 1959 році в журналі «Травень».

Він писав образну психологічну прозу, що характеризувалася складною метафоричністю, декоративністю і символізмом; переплітає реальний світ і світ мрій. Для неї також характерні гротескність і абсурд, атмосфера тривоги чи страху. Частина своєї прози Фукс присвятив стражданням євреїв під час Другої світової війни (наприклад, «Пан Теодор Мундсток» 1963; «Мої чорноволосі браття» 1964).

Одна з перших його книг – збірка оповідань “Мої чорноволосі браття”. Дослідник творчості Фукса Алеш Ковалчік писав:

«Лейтмотив цієї книги – “смуток, жовтий і шестикутний, як зірка Давида”, відповідає думкам і роздумам героя оповідань – Міхала, підлітка, враженого страшною дійсністю: війною та смертю. Тема Голокосту часто виникала у повоєнній чеській літературі, проте про винищення євреїв писали як про нещастя інших. Жертви Голокосту були не як люди, на місці яких могли опинитися ми самі, а як сіра маса, позбавлена життєвих історій. У Фукса жертви нацизму зображені не як “ВОНИ”, а як “ми”, як наша трагедія». [11, с. 36]

«Спалювач мерців» – одна з найвідоміших робіт (1967), де автор зосередив увагу на психології головного героя, службовця крематорію Карла Копфркінгла. Роман екранізований режисером Я. Герцем (1968); у написанні сценарію брав участь сам автор. [20]

Першою книгою, яка прославила сорокарічного мистецтвознавця, співробітника Національної картинної галереї, була не ця збірка оповідань, а Пан Теодор Мунд“ романсток”, виданий 1963 року. Це був психологічний

роман про долю пражанина, єврея, який чекає відправки в концтабір і повільно божеволіє. Гине він під колесами автомобіля. Багато читачів цього роману виникали тоді асоціації з іншим празьким автором, у роки ще забороненим у соціалістичної Чехословаччини. Іван Кліма, який редагував роман Фукса, згадує:

«1961 року, прочитавши рукопис роману, я написав у рецензії: «Читаючи безумовно цікавий роман Фукса, не можна не згадати Франца Кафку. Але Фукс не наслідує Кафку, а відштовхується від аналогічного з ним мислення та емоцій, його твір є дзеркалом страждань єврейського народу». [20]

А Їржі Тушл у “Задзеркаллі” пише, що *«Фукс взагалі не читав Кафку. Улюбленими його авторами на той час були хрестоматійні чеські письменники – Божена Немцова, автор історичних романів Алоїс Ірасек, та якщо з західних – Томас Манн і Хемінгуей. Він любив опери Верді, Доницетті та Белліні. Курив найплебейські сигарети, одну від одної, їв один раз на добу, пив багато червоного вина, дивився старенький допотопний телевізор. А в романах описував гастрономічні оргії та наводив докладні рецепти вишуканих страв».* [20]

Пояснює чеський літературознавець Мартін Путна: *«Автор, якого порівнюють із Францем Кафкою, автор, який створив свій неповторний стиль та літературний світ, Кафку не читав. Завдяки багатозначності та химерності свого життєвого стилю, що балансує на межі прийняттого, Фукс став легендою та культовою фігурою чеської культурної сцени, але разом з тим об'єктом милосердного співчуття та мішенню немилосердних глузувань. Фукс, як і раніше, залишається великою загадкою».* [20]

Однією з великих загадок Ладислава Фукса стало його одруження з італійською богемісткою, багатую і знатною Джуліаною Лімітті. Це сталося в 1964 році, коли Фукс зробив відчайдушну спробу вирватися з середовища гомосексуалістів із кримінальним минулим і разом із затхлого світу соціалізму, де йому загрожувала в'язниця за сексуальну орієнтацію. Весілля

відбулося в Мілані, в базиліці Санта Марія Маджіоре, і вітання із законним шлюбом були отримані від Папи Римського Павла Шостого та голови італійської компартії Пальміро Тольятті. Весілля передувало турне письменника Італією, яке підготувала Джуліана. Фукс читав в університетах лекції про історію євреїв у Чехії. Проте одразу ж після весілля Фукс втік від своєї нареченої.

Склалося так, що Ладіславу довелося повернутися до Праги та пристосуватися до нових умов: від нього вимагали писати у соцреалістичному дусі. Про цей період життя та творчості Фукса говорить Мартін Путна: *«У сімдесяті-вісімдесяті роки Фукс вважався офіційним письменником, він був прийнятий у новий Союз письменників, але йому вдалося закамуювати у своїх книгах безліч зухвальств, двозначностей і прихованих провокацій. Фукс прославився описом важкої та похмурої атмосфери життя в Чехії, окупованої нацистами. Пізніше він зробив нацистську окупацію метафорою життя у “реальному соціалізмі”, метафорою екзистенційної загрози людині взагалі».*

У передмові до мемуарів «Моє дзеркало» Фукс пише: *«Про своє життя я пишу тільки те, що стосувалося моєї літературної праці, моїх книг. Ще й те, що формувало мене як особистість, а також справи, події, які я згадую із задоволенням. Не вимагайте від мене, щоб я оцінював історію, або навіть судив інших людей. Це право належить лише Богові. Якщо хтось прочитає цю книгу за сто років, його не цікавитиме, яким був я сам. Найповніше моє "я" - тільки і тільки в моїх книгах».* [20]

Ці слова були написані у червні 1994 року, а у серпні Ладислава Фукса не стало.

2.3. Біографія Алени Морнштайнової та роман «Гана» у літературній критиці

Алена Морнштайнова народилася 24 червня 1963 року у місті Валашске-Мезіржіці, де разом із сім'єю проживає до сьогодні. Народилася в сім'ї лікарів, її дідусь був стоматологом, батько та молодша сестра теж лікарі. У дитинстві багато часу проводила з бабусею, спогади якої про епідемію тифу в рідному місті стали однією з перших тем для написання бестселера «Гана».

Після успішного закінчення гімназії вона хотіла вивчати мови, тому подала документи на філософський факультет у Празі на спеціальність перекладача. Проте її не прийняли. За часів комунізму на інше рішення вона і не могла очікувати. Почала працювати перекладачем. З майбутнім чоловіком познайомилася саме на роботі. Згодом у неї народилися дві донечки. Під час декретної відпустки закінчила дворічний курс англійської і почала працювати вчителем англійської мови в школі, де вона навчалася. Працюючи вчителем, вона почала навчатися в університеті на англійській філології та вивчати переклад. Зараз вона досі працює перекладачем, переважно перекладаючи літературу для жінок.

Дебютувала 2013 року романом «Сліпа карта». Наступні романи «Готель» (2015), «Гана» (2017) і найновіший роман «Тихі літа», виданий 2019 року.

Роман «Гана» перекладений 10 іноземними мовами і отримав безліч відгуків і оцінок літературознавців. Крім того авторка нагороджена великою кількістю премій за свої твори. Її перший роман «Сліпа карта» був номінований на премію «Чеська книга 2014». Роман «Гана» став «Книгою року 2017», «Новинкою року 2017», а також «Чеською книгою 2018» та «Студентською книгою 2018» [25]

Чеські критики позитивно оцінюють творчість письменниці. Тільки про один роман «Гана» Алени Морнштайнової написано десятки статей. Так, Петр Кукал на сторінках газети «Lidové noviny» пише: *«Доля трьох поколінь*

валаських євреїв описана тут з бравурністю, що захоплює подих. Це пов'язано із сумлінною підготовкою авторки, вивченням літератури, роботою з джерелами та інтерв'ю зі свідками подій. «Гана» – це одна з найкращих книг про Голокост» [25].

Свою оцінку твору висловила і Яна Вістокова: *«Авторка вказує на той факт, що євреї, які якимось дивом вижили, відчували себе винними. Вони повернулися у світ, який не хотів їх зрозуміти. Ось чому вона назвала свою книгу «Гана». За словами авторки, це не так ім'я головної героїні, скільки почуття, з яким вона живе. Вона відчуває провину, відчуває «гану» [26].*

У творчому доробку Алени Морнштайнової – п'ять романів. Всі вони розглядаються у контексті масової літератури, тому що розраховані на широке коло читачів. Але в той же час є унікальними, новаторськими, свідчать про самодостатнє письмо авторки.

Виробивши власний стиль, письменниця від книги до книги варіює його, але при цьому не втрачається головна стильова домінанта, що є свідченням неповторної якості її художнього письма. А. Бадінова, що є великою поціновувачкою прози авторки, прочитавши роман «Гана», зауважила: *« Ще одним важливим фактором є переконлива манера письма авторки. Спогади оживають в діалогах, почуттях і описах настільки природньо, що я, читаючи, тону в них. Читаю сторінку за сторінкою і вважаю, що таку історію неможливо придумати, вона написана самою долею, а авторка тільки її писар» [27].*

Визначальні риси стилю письменниці виділяє Марек Лоллок: *«Творчий доробок письменниці цінний не тільки своїми темами, а й незрівнянною чеською мовою. Ознакою стилю письма Морнштайнової є надзвичайна чуттєвість, проте без надмірної сентиментальності, без найменшої жалості до своїх персонажів. [...]*

Ще однією сильною стороною авторки є сама оповідь: можна сказати, що в її романах завжди щось відбувається, одна подія чергується з іншою,

персонажі діють з власної ініціативи або під тиском соціуму (і врешті решт самі приймають рішення)» [26].

Важливі міркування щодо роману «Гана» належать літературному критику Їржі Травнічку: *«Через весь твір простежується якесь внутрішнє віддзеркалення автора. Коло головних персонажів більш-менш сформоване на початку, і всі герої, що введені після цього, на мій погляд, є їхніми прототипами. Всі жителі цього маленького задушного міста варяться у власному соку, до того ж всі історичні події тільки підсилюють температуру кипіння. Через свою реалістичну і документальну основу роман іноді нагадує паноптикум. Іншими словами: за всією трагедією і терпінням приховується легкий гротеск.*

Авторка чудово розмежовує головне і другорядне, натяки і дослівний виклад, описи і почуття, фактогафічність і недосказаність. А згадаймо мову. Наскільки вона витончена. Очевидно, що нею володіє зріла людина, але без чергової шаблонної манери. І найдивовижніше те, як авторка вміє знайти міру, як відчуває, скільки слів в якому місці потрібно.

Її герої не мудрують, і коли доходить до рефлексії власної долі, то вони відкрито розповідають, що прожили і які емоції відчували. Це не та книга, з якої ви випишете якусь мудрість, що є важливим аргументом швидше «за», ніж «проти». Тут все взаємопов'язане, і все створює загальну картину.» [28].

Як бачимо, більшість сучасних літературознавців схвально оцінюють творчість письменниці і, зокрема, новий роман «Гана». Що свідчить про актуальність вибраних нею тем і загалом про її талант як митця слова.

2.4. Висвітлення теми Голокосту в романі «Життя із зіркою» Їржі Вайля

Роман Їржі Вайля «Життя з зіркою» був опублікований у 1949 році. Для автора після 1945 року висвітлення долі чеських євреїв стало

головною темою і займався він нею до кінця свого життя.

Іржі Вайль був першим і, до публікації перших творів Арношта Лустіга наприкінці 1950-х років, єдиним чеським письменником, який описав долю євреїв під час Другої світової війни. Варто згадати окупаційний епізод із життя автора, який уникнув концтабору завдяки імітації власного самогубства та переховувався до кінця війни.

Виходячи з цього, можна підозрювати, що його перші післявоєнні романи мають багато автобіографічних елементів і що головний герой, Йозеф Роубічек, є певною мірою alter ego письменника. Вейль розміщує дію своєї повісті в Празі, що зрозуміло з контексту твору, хоча жодного разу не згадується назва жодної вулиці, площі чи будівлі. Місце, звідки намагається втекти головний герой, терезінське гетто, називають *фортецею*. Єдина місцева назва, яка зустрічається в романі, це Стрешовіце, де знаходився офіс, який займався так званим єврейським питанням.

«Стрешовіце — це слово, якого я боявся найбільше, воно означало кабінет, до якого мене віддали на волю, це був таємничий кабінет, у якому люди ходили навшпіньки, багато чоловіків, які туди заходили, не поверталися, а ті, хто повертався, лежали ...» [18, с. 26]

Роубічек - єврей, який живе на околицях суспільства, куди його штовхають власні негативні переконання і його самотність, яку він добровільно приймає. Він живе у жалюгідних умовах, у будинку в якому крім столу та матраца, більше нічого немає, і кожної хвилини чекає транспорт, що відвезе його на смерть. Та йому більше нічого й не потрібно, навіщо те багатство в такий час? Його вже не дивує, що хтось там покінчив життя самогубством, а когось було вбито на сусідній вулиці. Однак цей пасивний стан передбачає опір усьому абсурду, що звалився в той час на плечі євреїв. Це все було абсурдом для Роубічка, він не мав і найменшого бажання вплинути на свою долю, яка, на його думку, була заздалегідь прописана, і кінцевою зупинкою свого життя він бачив концтабір. Тому він і ховався від усього, що

його оточувало, єдине чого він хотів це побути наодинці і не бачити тих жахів. Він обрав ізоляцію, яка була його захистом і притулком від нацизму.

«Іноді я не можу заснути, мене охоплює страх, він мене душить, мені просто хочеться кричати від жаху» [18, с. 13]

Вайль так добре показав у романі, чим насправді був Голокост для євреїв, як він сам пережив його в той час і як зіткнувся з ним його герой. Це був не тільки процес насилля над невинними людьми, це, в першу чергу, їх втрата особистості та самотність серед людей. А почуття Роубічка – це насправді почуття кожного єврея в той страшний час.

Композиція роману заснована на частковій ретроспективі. Йозеф Роубічек описує в одній площині події, що відбуваються в його сьогоденні, а в іншій – пригадує минуле та той час, коли він був щасливим. Його довоєнне життя поступово розкривається з вигаданих розмов з Руженою (його колишнім кохання) та фрагментів спогадів самого героя.

Оповідь ведеться від першої особи, сухою, неемоційною мовою. Відсутність емоційності у словах тут виступає знаряддям захисту героя від навколишнього світу. Така мова створює своєрідний дисонанс зі змістом роману. Сюжет переважно складається з діалогів, описів переживань, мрій, спогадів або ситуацій із життя Роубічка, які, здавалося б, вимагають надзвичайної виразності та емоційності. Тим більше нас дивує мова оповідача, в якій немає навіть сліду розмовності.

Усе це разом утворює вибухову суміш. Вона чудово підкреслює абсурдність ситуації, в якій опинився герой роману, а також ірраціональність дійсності, яка його оточує.

Часопростір також досить цікавий в романі. Історія відбувається, як вже було сказано, виключно в Празі. Йозеф Роубічек покидає місто лише завдяки своїм спогадам та мріям. І в той же час зі спогадів бачимо, що він звик подорожувати раніше (наприклад, спогад про засніжені гори, де він любив кататися на лижах разом з Руженою). У Роубічкових мріях відображається

досвід далекого і близького минулого, що викликає гнітючу атмосферу. Сон, який спочатку розвивається як незначна подія, майже завжди закінчується абсурдним моментом, який має якесь відношення до реальності.

Важливим місцем для Роубічка і для всієї історії є кладовище, де він працює. В цьому творі кладовище означає набагато більше, ніж просто місце останнього спочинку. На ньому вирощували овочі, проводили зустрічі люди. Франтішек Вшетечка писав, що «це місце екзистенційного характеру та досяжності. Водночас це і символ, символ скореної країни та приниженого людства». [23]

Крім того ми стикаємось із значною антропоморфізацією смерті у «Житті із зіркою»: Роубічек звертається до неї, задає їй питання, зізнається їй так само, як і людині. Він може відчувати її в повітрі.

Іноді уособленням смерті сигналізує використання великої літери, ніби це власне ім'я (Смерть). Звичайно, смерть не сприймається як фігура, але в уявному світі Роубічка їй приписують людські здібності - вона ходить, супроводжує своїх жертв, говорить, гукає і слухає, вона добра і жорстока, бідна і багата, двоїста - для людей і для тих, кого вже не можна вважати людьми.

У романі Вайля смерть супроводжується звуковим лейтмотивом барабанів і свистків. Разом з ним вони утворюють трійцю, і разом з ним вони поширюють навколо атмосферу жаху і тривоги. Роубічек хоче досягнути її форми, і в той же час він боїться її, хоче почути і водночас має острах, що почує. Зміна пасивного, тривожно очікуючого ставлення Роубічка приносить із собою зміну смерті з холодної невідомої королеви, яку вже супроводжують свистки та барабани, у бідну маріонетку. Зміна поточного ставлення також відбувається із сильним музичним мотивом. Барабани та свистки, що звучать в уяві Роубічка, заглушають визвольні тони композиції Бетховена, мелодію якої несуть не лише простори лікарняного коридору, а й простори душі героя. Музика, як спосіб, опору стане для Роубічка натхненним стимулом, який пробудить у ньому втрачений апетит до життя.

А доля дасть йому величезний шанс на щастя.

«Він так ніколи й не дізнається, що один із квитків на транспорт, його квиток, загубився. [...] Як же добре вийти з воріт смерті, встати в день воскресіння, вийти на високу гору і кричати небу: «Алилуя» [18, с. 139].

Саме втрата квитка відстрочила його від'їзд в транспорті на пів року. І цього часу йому вистачило, щоб познайомитися з чоловіком на ім'я Матерна, що допоможе йому сховатися. Проте Роубічек ніяк не може зрозуміти зусиль Матерни вирватися зі світу, в якому він змушений жити, не розуміє чому він вперто не хоче миритися з долею і намагається її змінити.

Ще одним персонажем, що докорінно вплинув на долю Роубічка є Ружена. Хоча її важко назвати персонажем, адже з'являється вона тільки в спогадах Йозефа, в яких він говорить, дзвонить, просить поради, а вона в свою чергу приносить йому невимовну радість і задоволення. Сам автор отаємничує свою героїню, що бачимо зі слів Йозефа: *«Її не було в кімнаті, її взагалі не було поряд, я не знаю, що з нею трапилось, давно її не бачив. Можливо, її і взагалі не було на світі, можливо, вона ніколи й не жила...» [18, с. 5].* Але ми точно знаємо, що Ружена була тим захистом від ворожого світу, тією тихою гаванню, до якої в своїх мріях втікав Роубічек. Вона не була єврейкою і не мала розділити долю Йозефа, проте як тільки почалась війна, вона запропонувала спільну втечу закордон, але Роубічек приймає рішення не покидати батьківщину і терпляче витримувати все, тоді їхні долі розходяться. Згодом в реальному житті він знову її побачить, Ружена-примара стане Руженою Поспіхаловою - однією із жертв Гейдріади. Цей момент змінить ставлення Йозефа до світу...

«Тоді я вже знав, в кого просити поради. Ружена прийшла до мене тієї ночі з порадою, порадою, до якої я колись не прислухався. Зараз я точно знаю, я послухаю. Я знаю, це хороша порада, як і тоді була, я знаю, що все залежить від мене, як і тоді залежало, в момент, який вже ніколи не вдасться повторити, я не можу більше відступати, мені треба рухатися вперед заради Ружени, як тоді мав...» [18, с. 201]

Отже, роман «Життя із зіркою» в особі Йозефа Рoubічка показує життя всіх євреїв в період Другої світової війни, перетворення людей в просту тінь, позбавлену будь-яких прав, а головне відповідальності за власне життя.

2.5. Висвітлення теми Голокосту в романі «Пан Теодор Мундсток» Ладіслава Фукса

Психологічний роман «Пан Теодор Мундсток» тематично близький до роману Їржі Вайля «Життя із зіркою». Цим романом Ладіслав Фукс зумів досить вдало реалізувати те, в руслі чого розвивалась чеська література 60-х років. Доля євреїв у роки війни була надміру важкою, адже вони терпіли неволю – національну, расову та соціальну. Письменник ідентифікує себе як чех єврейського походження, можливо, саме тому його художні твори відтворюють трагічну невлаштованість людського життя.

Автор не ставив за мету відтворити події Голокосту в історичному контексті, він зосередився тільки на внутрішніх переживаннях свого героя, його трагічній долі, від якої він не намагається втекти (навідміну від Йозефа Рoubічка - героя роману «Життя із зіркою»), навпаки, пан Мундсток дуже ретельно готується до свого перебування в гетто і таборі. Він готується, можна сказати, маніакально. Він репетирує кожну деталь, включаючи власну смерть.

Хоча оповідь ведеться від третьої особи, увага читача повністю зосереджена на шизофренічному внутрішньому світі героя. І цей світ нелегкий для орієнтування. Тут видумка змішується з реальністю, раціональність з абсурдом. Мундсток кілька десятиліть працював службовцем, з приходом нацистського режиму втратив роботу, а разом з нею і весь сенс свого дотеперішнього життя, що руйнівню вплинуло на його психіку.

Фантастичні персонажі не тільки починають переплітатися з реальними, а й ніби мають рівний з ними статус, відіграючи не менш важливу роль у світі Теодора Мундстока. У його життя входить таємничий Мон, друга частина особистості героя, яка парадоксальним чином стає більш раціональною. Хоча

читач із самого початку підозрює, що Мон — лише плід хворої уяви Мундстока, він може переконатися в цьому лише в дванадцятому розділі роману:

«Зрештою, він сам відповідав за очищення останніх трьох жалюгідних років! Лише своїм забуттям. Він також винайшов своєрідну тінь - Мона». [6, с. 152]

У творі наведена одна сюжетна лінія - життя пана Мундстока. Теодор живе в Празі, майже кожного дня спілкується з людьми, що його оточують, але з твору ми не дізнаємося про тих людей нічого, окрім їх імен та коротких діалогів з головним героєм.

Роман багатий на символізм. Головний герой є символом гвинтика державної машини. Колишній дрібний чиновник, який боявся вголос сказати слово, в такому ж стані перебуває і надалі. Це символ тих, хто змирився з фашизмом, хто не бореться з ним, а за всяку ціну мріє вижити в лещатах цього режиму. Мундсток – це символ не людського життя, а животіння.

Ще одним символом є голуб, якому Теодор не дав зимою замерзнути і взяв до себе додому. Голуб стає його другом, Теодор розмовляє з ним як з розумною істотою, ділиться з птахом найсокровеннішими думками, сумнівами, радіє самій присутності птаха в кімнаті, яка є духовним пристановищем серед жорстокої дійсності, рятунком від страху перед майбутнім. Голуб згодом вмирає і засмучений Мундсток ховає його як людину. На думку чеського дослідника творчості Ладіслава Фукса Франтішека Вшетічки: “Голуб уособлює в собі надію, життя, а ось смерть Мундстокового голуба означає крах сподівань Мундстока та й взагалі крах його життя” [10, 63].

Набагато важливішим символом, ніж голуб, у новелі є Мон. Тінь Мон – це продукт Мундстокової порушеної психіки; його друге “я”, яке всюди супроводжує героя і весь час опонує Теодорові. Образи людських тіней мають дуже глибоке значення. Вони виступають своєрідним віддзеркаленням душі головних героїв та інших персонажів. Усі люди, яких Мундсток зустрічає на вулиці – для нього неначе привиди. Власна тінь переслідує Мундстока усюди, з

нею він розмовляє постійно. Він спілкується з тінню, а не з реальною людиною, коли приходить за порадою і підтримкою до свого духівника.

Принцип мистецького задуму Фукса полягає у зображенні двох фаз життя пана Теодора Мундстока. Для цього задуму автор знаходить адекватне архітектонічне вирішення поділяючи роман на дві частини. Кожна з них відповідає певній життєвій фазі: перша частина – першопочаткове, пасивне життя героя, друга – його нова подоба, в якій Мундсток і приходить до кінцевого моменту свого існування.

Він не виходив на звязок з друзями, окрім сім'ї Штернових, яких він часто відвідував до війни. Проте зараз він не так часто гостював в них, щоб вони не задавали йому питань, відповідей на які він боявся. Він не хотів говорити їм правду, щоб не лякати, тому переконував, що війна закінчиться навесні, і завжди говорив те, що вони хотіли чути:

"Ну, це саме те, що я хочу почути», - вже досить голосно перебила пані Штернова» [6, с. 16]

Мундстоку знадобилося багато часу, щоб оговтатися від всіх подій та звільнення з роботи, після чого він працював лише двірником. Він жив у маленькій однокімнатній квартирі з голубом та своєю тінню-другом Моном, повністю ізольований від суспільства. Кожного дня він тремтів від страху при погляді на поштову скриньку, в якій в будь-який момент міг з'явитися лист про від'їзд до концтабору.

Проте в один момент, прибираючи вулиці, всередині нього щось змінилося. Він зрозумів, що йому не варто боятися концтабору, адже з практичною підготовкою він зможе вижити. Він хотів поговорити про це з Моном, але в той же момент тінь назавжди зникла:

«Я знайшов себе таким, яким я був тоді, коли ти ще не мав про мене ані найменшого уявлення». [6, с.140]

Тоді він починає ретельно готуватися до від'їзду в концтабір. Виходячи з

поїзда, він мав залишатися всередині натовпу, тому що найбільше ударів солдати завдають крайнім. Якщо все ж якийсь солдат намагатиметься його побити, в нього має бути в роті кілька запасних зубів, щоб він їх виплюнув і солдат дав йому спокій. Він почав спати на прасувальній дошці і кожного дня вставати о 5 ранку, він почав себе загартовувати як холодом, так і ударами, щоб витримати всі випробування, які на нього чекатимуть. Коли він вважав себе максимально підготовленим і отримав листа про від'їзд до Терезіна, він помирає під колесами військового автомобіля прямуючи на потяг, що мав їхати в концтабір. Абсурдна кульмінація заставляє замислитися над тим, що ніколи до всього не можна підготуватися на 100%.

Це книга про долю євреїв, про їх внутрішні та зовнішні випробування. Хоч вона і не насичена історичними фактами, проте читач цілу книгу співпереживає та співчуває головному героєві, поринає в цю жахливу атмосферу.

Ладіславу Фуксу вдалося максимально точно передати не тільки жах того часу та нелюдську поведінку по відношенню до євреїв, а іноді абсурдність ситуації.

2.6. Висвітлення теми Голокосту в романі «Гана» Алени Морнштайнової

Невже повернення додому з концентраційного табору – це вже щасливий кінець? На перший погляд здається, що так. Але долі тих людей, що пережили ці жахіття, свідчать про те, наскільки наївною є така думка. «Гана» Алени Морнштайнової про одну таку долю розповідає...

Життя євреїв після Другої світової війни в соціалістичній чехословацькій літературі здебільшого замовчувалося. Так ніби звільненням все закінчувалося і наставали тільки радісні і світлі дні. Зрозуміло, що тогочасна влада не хотіла

визнавати, що чеський народ, особливо представники робочого класу, несли відповідальність за звинувачення в переходуванні євреїв чи колаборації з німцями, ігноруючи факт голокосту. Сучасна література, на щастя, розкриває ці теми, хоч вони і не завжди приємні для читача.

Алена Морнштайнова головну тему для роману знайшла у своєму рідному місті – Валашске-Мезіржіці, саме коли збирала матеріали для нової книги, натрапила на воєнні документи та свідчення про долю місцевої єврейської громади. *«Я запитала себе: як це взагалі можливо, що ті люди, які одного вересневого ранку відправилися потягом у невідомість, так і не повернулися. Я почала більше цікавитися цією темою, читаючи про єврейські родини та їх трагічні долі. Це нікого не може залишити байдужим.»* - поділилися авторка в інтерв'ю для чеської газети «Lidové noviny» [29].

У романі 2 головні сюжетні лінії – життя Міри та життя Гани, що тісно переплітаються. Текст розділений на 3 частини, які визначили композиційні межі роману. Перша частина називається «Я, Міра», охоплює період з 1954 до 1963 року, оповідь ведеться від першої особи, оповідачкою є сама Міра, про що свідчить і назва розділу.

Зима 1954 року. 9-літня Міра, незважаючи на заборону батьків пішла до річки їздити на льодових крижинах, впала у воду і була покарана тим, що на святкуванні дня народження мами не отримала десерт. Невинна дитяча пригода, яка надалі змінила її життя. Через кілька днів від тифу померла вся її сім'я. Якби ж Міра знала, що причиною смерті рідних були ті злочасні тістечка... Ця трагедія на довгі роки прив'язала дівчинку до депресивної тітки Гани. Вона сама була, як чорна тінь... Молода, але сива і беззуба, «вона не могла потурбуватися навіть про себе», не те що про маленьку дівчинку.

Із перших сторінок у тексті звучить тривожна нота якоїсь недомовленості, натяку на незрозумілі трагічні передумови нинішнього стану Гани, світ якої зараз обертається навколо різних побутових деталей її життя.

Та й Міра згодом звикла до своєї тітки, вже не соромилась її, перестала

вважати божевільною. *«З маленьких шматочків і уривків збирала до купи картину того, що сталося, і сама відчула те зло, яке випалило номер на Ганиному зап'ясті і змусило її не жити, а виживати. Зрозуміла, чому вона постійно носить крайці хліба в кишенях і відвертається, коли бачить на вулиці уніформу».* [15, с. 87] Але чому ж? Відповідь на це та безліч інших запитань читач знаходить у наступних розділах.

Характерною ознакою твору є відсутність послідовності в описанні подій. Сюжет будується на переплетенні часових пластів – сюжетного теперішнього та сюжетного минулого. Саме тому друга частина називається «Ті, що переді мною. 1933 – 1945». Це своєрідний екскурс у минуле, що розкриває перед читачем, всю історію сім'ї Міри і водночас на прикладі цієї сім'ї розповідає про випробування, через які пройшли євреї в період Другої світової війни.

Читач може стежити за поступовим скороченням прав єврейського населення, що призвело спочатку до депортації в Терезін, а потім в концентраційні табори. Не менш важливою темою є й проблемне ставлення чеського народу до євреїв, що актуальне й сьогодні, хоча з тих пір минуло багато часу.

Розповідь ведеться від третьої особи, і єдине, що вказує на те, що оповідачкою є Міра, це назва.

Бабуся Міри Ельза швидко овдовіла і змушена була сама доглядати двох дочок – Росу і Гану. У той час від Ельзиноного брата Рудольфа, який проживав у Німеччині, надійшла звістка, що Гітлер готує напад на ближні землі, тому Ельзі разом з дівчатками потрібно тікати до Англії. Але це не входило у плани Гани, вона бачила своє майбутнє у Межиржіці, поряд із коханим Ярославом (який на той час вже засумнівався у своїх почуттях до дівчини, бо та була жидівкою), і зробила все можливе, щоб перенести від'їзд на щонайпізнішу дату.

«Людина, на щастя, не знає, що її чекає. Не знали цього ні Ельза, ні Гана, ні Роса, і тільки завдяки цьому вони могли щовечора спокійно засинати, а зранку просинатися і надіятися, що цей день не стане гіршим, ніж

вчорашній...» [15, с. 193]

«Находила одна антиєврейська постанова за іншою. Все почалося з заборони відвідування театрів та кіно. У готелях мали бути окремо виділені місця для євреїв.[...] Потім оголосили заборону виходу на вулицю після 8 години вечора.[...] В листопаді стало ще гірше. У всіх єврейських майстернях був призначений наглядач.» [15, с. 196]

«... у березні німецький уряд видав ще одну постанову, згідно з якою євреї змушені до двох тижнів часу віддати будь-які предмети з золота, срібла, платини, дорогоцінне каміння і перли.[...] У кінці літа видали наказ про перепис всього майна євреїв.[...] Потім оголосили заборону працевлаштування євреїв на державних роботах.» [15, с. 199-200]

Останньою постановоюостав від'їзд до Терезіна. Проте «з транспорту, який у вересні 42 року відправився з межиріжницького вокзалу, назад до міста не повернувся ніхто».[15, с. 233]

У розгортанні структури трагічного письменницею своєрідно використано прийом градації: у перших двох частинах представлені лише окремі його елементи – внутрішня тональність тривожної небезпеки, трагічні деталі, фон, динаміка пошуку відповіді на численні питання – що передувало нинішній ситуації? чому? Третя частина є своєрідним композиційним центром сюжету: його кульмінацією і розв'язкою. Саме тут читач знаходить відповіді на всі питання. Вона називається: «Я, Гана. 1942 – 1963», оповідь знову ведеться від першої особи, але оповідачкою стає Гана. Вона в найменших деталях описує життя в гетто.

«Одразу ж на подвір'ї гетто в нас, знесилених від плачу, есесівці забрали останні дорогоцінності, які при собі мали, розділили чоловіків і жінок і, згрупувавши, відвели переляканих новоприбулих на місця, які мали стати нашим тимчасовим домом.

На момент нашого приїзду терезінське гетто було переповнене. Жіночі й чоловічі гуртожитки повні, люди тіснилися на коридорах, в підвалах і на

горищах. Бабусю Грету, маму і мене разом із іншими жінками загнали на горище високого цегляного будинку. Бабусю, виснажену гарячкою, жахливим кашлем і довгою дорогою, ми підтримували з обох боків. Йшли повільно і щохвилини були змушені відпочивати, тому коли нарешті дісталися до горища, всі матраци вже були зайняті, і навіть на землі не залишилось жодного вільного місця. Хотіли сісти в коридорі, але чоловік в уніформі і з пласкою кепкою на голові заштовхнув нас у двері горища, забрав матрац у якоїсь пані і кинув його нам. Потім криком і палицею змусив старожилів притягнути матраци до себе і загнав у кімнату ще з десяток новоприбулих.» [15, с. 244-245]

У рухові фабули до трагічного знову ж таки знакову роль відіграє елемент недовомленості, який проявляється в діалозі між жінкою з гетто і мамою Гани:

«Не хвилюйтесь, завтра тут знову стане вільніше». Підняла руку й показала на список.

Ми не знали, що це може означати. «Вас кудись переселять?» – запитала мама.

Жінка стиснула плечима. «Поїдемо завтрашнім транспортом на вихід. Майже всі поїдемо...» [15, с. 245]

Алена Морнштайнова у творі розкриває всі нюанси психології людини, найменші порухи підсвідомості, які можуть «прориватися» назовні в таких жахливих стресових ситуаціях. Так, настанова матері «залишайся в Терезіні так довго, як тільки зможеш» стала для Гани поштовхом «вижити за будь-яку ціну». Письменниця намагається відтворити такий психологічний стан героя, який, ймовірно, переживав будь-хто з євреїв в той час, – пошук виходу із ситуації всіма можливими способами, одним із таких способів для Гани став роман із кухарем Лео. «Більша порція викликала почуття радості, але водночас моя повніша миска була мені неприємною через невдоволення людей навколо» [15, с. 264]. Гані вдалося пробути в Терезіні майже рік, але транспорт «на вихід»приїхав і по неї, мимоволі вона підписала смертний вирок і для Лео.

Потяг прибув до концентраційного табору Освенцим. *«Ринули надвір один перед одним і розгублено роздивлялися. Низькі бараки оточені електричною огорожею і сторожові вежі. Колючі дроти. Болото під ногами. Сморід від тих, хто виходить з темряви. Потяг оточений озброєними військовими з собаками. Крик і плач»* [15, с. 284] Далі – один тільки порух руки есесівця: хворі, старі і діти йдуть направо, молоді й здорові – наліво. І тільки з роздумів Гани розуміємо, що це за дорога – «направо». *«Зараз розумію, що зробила помилку. Якби пішла направо, ще того дня померла б і мій попіл змішався б з попелом, який густим смердючим стовпом піднімається з комину освенцимської печі»* [15, с. 285]. Дорога «наліво» – це рабське виживання на примусових роботах та жахливі умови. *«Підйом о 4 ранку, коричнева вода замість чаю, постійне безкінечне стояння і перекличка, мороз, вітер, інколи суп на обід і хліб на вечерю. Триповерхові полиці, на яких тіснилися на боці одна біля одної. Замість туалету – відро біля входу в барак. Зима, голод, спрага, сморід, воші і виснажливі підйоми. Після кожного з них нас було все менше.»* [15, с. 293] Не одна Ганина спроба покінчити життя самогубством, тиф, лікарня і нарешті закінчення війни. Гана пережила це все, отримала змогу *«почати життя заново»*, але жахливі події тих років назавжди закарбувалися в її пам'яті і в пам'яті сотеньуцілілих...

Отже, Алена Морнштайнова у трьох частинах роману описує історичні події, які є невіддільними від людини, та саму людину, яка є заручником цих подій. «Гана» - це ціла енциклопедія Голокосту, це книга про величезну силу волі і надлюдське страждання.

2.7. Характеристика образів євреїв у вибраних романах

Події у творі «Життя із зіркою» розгортаються навколо головного героя – Йозефа Роубічка, він єдиний персонаж, постать і характер якого наведені і розкриті повністю. Як і в «Житті із зіркою» у творі «Пан Теодор Мундсток» наявна тільки одна сюжетна лінія - життя головного героя, власне, Теодора

Мундстока, всі інші герої - другорядні, наведені у творі для кращого висвітлення характеру головного героя. У творі «Гана» події розгортаються навколо трагічної долі однієї єврейської сім'ї. Центральні образи роману - жіночі, персонажі-чоловіки також присутні, але на них або не акцентується особлива увага, або вони сприймаються негативно. Кожен із жіночих образів переживає сильні емоції та почуття, але водночас і розчарування, обман, втрату близьких людей. Два центральні жіночі образи роману – це образи Гани та Міри.

2.7.1. Характеристика постаті Йозефа Роубічка («Життя із зіркою»)

Йозеф Роубічек – сирота, якого виховували тітка та дядько. Раніше, у щасливі часи, він був банківським службовцем, любив природу та книги. А також Ружену...Заміжню жінку, з якою він познайомився одного вечора на танцях. Ці романтичні і трохи аморальні стосунки – найщасливіший спогад в його пам'яті, це сенс його життя, єдине багатство, яке в нього залишилось. Він жив на околиці Праги в напівзруйнованому будинку, без меблів і речей, тільки зі своїми спогадами та книгами (та й ті він з часом розпродав). Проте його бідність – не стільки залежала від зовнішнього впливу, скільки це результат його власних рішень. Поки інші люди в такому ж становищі шукали де сховати свій статок, Йозеф все своє «багатство» послідовно знищує. Він вважає однією з причин людських страждань їх тісний зв'язок зі світом речей.

«Я розказував про kota Томаша, про те, як працюю у своєму саду. Я розповідав речі приємні та веселі, як і годиться, коли сидів за столом з повною тарілкою випічки, треба ж було якось дякувати за гостинність. Квартира переповнена променями сонця, на столі була ваза з трояндами. Можна було сміятися і зі згорілих меблів, і з обірваного даху, і зі зламаних водопроводів і пробитого барабану. Я здобув перемогу над речами, можливо, колись вони і робили мене щасливим, але в цей момент, в цій квартирі я відчуваю перемогу. Усі сміялися...

Вони нічого не отримують, лише стіл для куріння стоятиме посередині кімнати.» [18, с. 42]

Також можемо з впевненістю сказати, що Йозеф Роубічек має своє альтер-его. Спочатку Роубічек може нагадувати боязливого kota Томаша, але в той момент, коли він зустрічає робітника Йозефа Матерну, збіг імен показує нам, що їх зустріч буде доленосною. Йозеф Матерна - колега Йозефа Роубічка, він енергійний, активний в опору окупантам, у нього багато друзів, але це зовсім не те, що приваблює Роубічка. Спочатку він навіть не розуміє Матернової рішучості боротися, вона з'являється лише тоді, коли він дізнається про смерть Ружени: *«Я почав розуміти Матерну»* [18, с. 213]. Лише потім він починає перебирати дух Матерни і намагається знайти в собі іншого Йозефа. Таким чином, Матерна фактично стає його вчителем, який веде його на шлях позбавлення страху і провини за те, що він вирішив не розділяти долю більшості. Однак Йозеф Матерна є доленосною фігурою і тому, що він фундаментально вплине на погляд Роубічка на світ а, отже, на все його життя. Матерна спочатку може здатися лише допоміжним персонажем, але його вплив на Роубічка настільки великий, що низька частота його появи в оповіданні перестає бути вирішальною. Доленосний персонаж може також втрутитися в дію, «справляючи враження та зникаючи, назавжди зникаючи або просто відступаючи на другий план. Однак у свідомості читача його вплив все ще зберігається» [16]. Категорія подвійності не зовсім зрозуміла з самого початку. Спочатку ці два символи пов'язані лише одним іменем. Потім вони різняться діаметрально за характером (автор не згадує зовнішній вигляд). Те, як Роубічек намагається відкрити в собі те, що він почерпає від Матерни, можна назвати поступовим наближенням одного Йозефа до іншого. Ми можемо назвати пару Йозефів так званою фігуральною парою - «вони є персонажами, які доповнюють один одного і б один без одного не можуть бути. [16]

Перший зародок непокори з'являється у Роубічка в той момент, коли він починає думати про власну відданість, коли розуміє, що навіть мужності потрі-

бно вчитися. І Роубічек справді вчиться, але для того, щоб наважитися кинути виклик волі могутніх, спочатку потрібно знайти мужність, щоб вирватися з натовпу тих, хто схиляє голови і добровільно йде шляхом власної смерті. Опір Роубічка починає проявлятися спочатку як незгода з необхідністю йти за більшістю. Але згодом Роубічек починає сумніватися в цій необхідності: *«Все буде інакше, якщо я побачу весну і літо. І, можливо, мені вистачить сміливості бігти. У мене буде достатньо часу, щоб подолати свій страх і протистояти всім, хто смиренно йде»* [18, с. 156]. Сумніви поступово змінюються на переконання, що він не хоче брати участь у власному знищенні. І Роубічек розуміє, що йому доведеться боротися за своє життя. Ми могли б назвати цю рису характером. Найбільше він усвідомлює це прагнення до життя одразу після того, як виявляє, що йому, випадково, не доводиться сідати на транспорт: *«Мені набридло жити уявним життям. Я не знаю, як з цього вийти, але я якось знайду вихід. Я був в урочистій залі, де читали імена тих, хто мав сісти на транспорт. Я думав, що вони прочитають і моє ім'я. Але вони не прочитали. І тоді я згадав, що я насправді повинен жити своїм життям. Якимось це мене розбудило. Але ще не з'ясував, як це зробити»* [18, с. 172].

Отже, Йозеф Роубічек дуже суперечливий герой, але він є прототипом більшості євреїв в період Другої світової війни. Його характер і вчинки повністю зумовлені навколишніми обставинами.

2.7.2. Характеристика постаті Теодора Мундстока («Пан Теодор Мундсток»)

Головний герой роману - Теодор Мундсток – празький єврей, дрібний чиновник, який щохвилини чекає на повідомлення, де буде зазначено, що настала його черга їхати до концентраційного табору. Він не сумнівається в тому, що потрапить до табору, питання лише коли.

«Було вже майже темно, коли він прийшов додому з магазину, тож одразу увімкнув світло у холі. З'явилася його тінь, і перш ніж він наважився озирнутися на двері, тінь метнулася до поштової скриньки, а потім у кімнату. Його тінь увімкнула лампу, розірвала конверт і пробігла очима перший і останній рядок. Він опустився в крісло біля письмового столу, і його очі зупинилися на вітрильнику Колумба у блідому абажурі.

— Я на нервах, Мон, — каже він своїй тіні, дивлячись на корабель, — коли щось біліє в поштовій скриньці, одразу бачу повістку, а на конверті ще немає навіть офіційного штампу.» [6 с. 2]

В оточенні Теодора є й інші герої, проте вони виконують другорядні ролі і наведені в романі тільки для кращого розкриття характеру Мундстока.

Початок твору – це та мить, коли душевна трагедія молодого пражанина досягла апогею, а читач одразу стає безпосереднім учасником неперевершеного “театру одного актора” – граничної ситуації, яку переживає герой. Із перших сторінок новели бачимо заляканого окупантами двірника Теодора (у минулому дрібного чиновника). Людина боїться усього, навіть своїх вчинків: обтрусити бруд із пальта, щоб через це її не запідозрили у провокації, залишити не прибраною вулицю, щоб не звинуватили у саботажі. Трагізм героя посилюється ще більше від усвідомлення фатальності обставин, у які він потрапив і з яких не може виплутатися.

Протягом твору бачимо поступову деградацію особистості Теодора, спричинену воєнним періодом, до якого він намагається пристосуватися. Здорова людина стає шизофреніком. Пережиті жахи навчили його у всьому бачити небезпеку. Вирвати особистість Мундстока з незмінного ритму життя є руйнівним, оскільки він задоволений своїм стереотипним життям. Зміни йому не потрібні. Йому подобається працювати тридцять років на одній роботі, безнадійно кохати Руту Краусову та бути непримітним пересічним.

Життя Мундстока – це сіре, беззмістовне існування, позбавлене будь-яких духовних, моральних потреб та бажань, це у більшій мірі людська тінь, аніж

реальна людина. Власне, Ладіслав Фукс недаремно саме так змалював головного героя, щоб показати монотонність, механічність перебігу існування, що висмокчують життєву снагу, вселяючи натомість Теодорові апатію та збайдужіння. Можливо відстороненість героя від суспільного життя, зосередженість на своїй екзистенції і власному мікросвіті – це захисна реакція на жорстокі реалії фашистського режиму, спроба зберегти якомога автентичнішим своє “я”.

Через мотив надії герой “оживає” і починає розуміти, що є найстрашнішим у такій ситуації: “Втрата надії – це найгірше, що може спіткати людину. Без надії і багатий буде жебраком, а тим більше ми – нещасні із зірками” [6, с.13] – роздумує Теодор і шляхом співставлення усіх логічних ланцюжків, приходять до висновку, що муки у концентраційному таборі можна витримати, якщо до них готуватися практично, методично, поступово. Він починає вірити, якщо людина ґрунтовно підготовлена – їй не страшні табори.

Всім своїм єством Теодор прагне якнайліпше підготуватися до концентраційних знущань – примушує себе голодувати, спати на морозі на імпровізованих нарах, носити важкі предмети, зносити самобичування і навіть призвичаюється до отруйного газу. І, здається, таки підготувався до концтабору, але по дорозі до товарного вагону, в якому його мали нарешті відвезти до табору, Теодор гине під колесами німецького військового автомобіля.

Отже, як і герой роману «Життя із зіркою», Теодор Мундсток є жертвою обставин. Автор дуже яскраво передав всю абсурдність ситуації, в якій людина, усвідомлюючи, що її чекає смерть, впадає в депресію, а то й втрачає здоровий глузд.

2.7.3. Характеристика постаті Гани («Гана»)

В очах Гани спостерігаємо глибокий сум, що підсилюється самообвинуваченнями. Ще з перших сторінок роману авторка вводить в її портретну характеристику елемент недовомовленості: *«Сиділа на стільці, як*

чорна тінь і тільки дивилася. Ніколи не носила нічого кольорового. На чорні сукні з довгими рукавами і зимою, і літом одягала чорний светр з кишенями, на ноги – чорні панчохи і низькі шнуровані черевики. Я ніколи не бачила її без хустки і цілком розуміла чому: хоч вона і не була старою, з-під хустки стирчало сиве волосся.

Чому тета ніколи не знімає светр? – питала я у мами.

-

- Глянь, яка вона худа, – сказала мені. А худі люди дуже чутливі до холоду.

- Якби їла так, як треба, то не була б такою худою. А то їсть тільки хліб, що носить в кишенях. Чому не візьме собі чогось кращого?

Постійно те саме. Тобі що до того? Хіба тета Гана тобі каже, що ти маєш робити, а що ні?

І це була щира правда. Вона була єдиною дорослою, від якої я ніколи не чула: «Не смій». Щоправда, я рідко від неї чула й інші слова, тому що тітка майже ніколи не говорила, тільки дивилася. Так дивно. Ніби дивилася, але не бачила. Так ніби пішла, а тіло забула на стільці. Іноді я боялася, що вона впаде на землю і від неї залишиться тільки купа чорного лахміття.» [15, с. 20-21]

Після закінчення війни, коли Гана повернулася додому з концентраційного табору – худа, дивна, а для когось навіть божевільна, вона викликала в людей швидше відразу, ніж співчуття. Ніхто не запитав, через що їй довелося пройти.

Алена Морнштайнова наголошує на тому, що повернення додому ні для кого не віщувало щасливий кінець і забуття тих страшних подій. *«Мені казали, що мушу забути, що маю почати життя з чистого аркуша. Можливо, забула б про голод і мороз, напевно, забула б і про біль від зламаних кісток. Але як можу забути про людей, що висіли на електричних огорожах, про тіла, роздерті собаками, і вивихнуті плечі чоловіків і жінок, повішаних просто як попередження для інших. Ну і про дітей та їхніх батьків, що прямували з потяга прямо до печей для спалювання.»*[15, с. 299]

Світ Гани замкнений сприйняттям її дій і вчинків людьми навколо, які

вбачають у ній божевільну, не бажають дізнатися її душевну трагедію, вона розуміє недосконалість людей, які морально «чужі» їй: *«Її навіть тато називав божевільною, але мама завжди заперечувала: «Не божевільна, тільки «душевно стомлена»»*. [15, с. 75] Не випадковим, а закономірним є введення в сюжет такої деталі, як жовта зірка на плащі Гани, якою були позначені всі євреї в період Другої світової. Саме ця зірка викликала глузування дітей. Цим авторка намагалася підкреслити жорстоке ставлення більшості населення до євреїв. *«Група з чотирьох хлопців 10-12 річного віку причепилася до неї на мості, тяглися за нею, викрикували насмішки і співали глузливі пісеньки. На площі Гана почала втікати, але хлопці були спритнішими. Перед канцелярією її наздогнали і обступили з усіх сторін. «Смердюча жидівка», - викрикнув один. Тоді хлопець в кепці схопив кутик Ганиного плаща і понюхав: «Фу-у, справді смердить!» Гана відігнала його сумкою і щосили намагалася добратися до дверей дому»*. [15, с. 102-103]

Голокост, який пізнала на власному тілі, найбільше вразив її душу і думки. Та вона навчилася з ними жити, як і зі всіма хворобами: *«Коли зняла сумку з вішака, відчула слабкість. Та це їй не злякало. Стало важко дихати, потемніло в очах, затряслися ноги і руки, спазми в шлунку – та це не було чимось новим для неї. Вона змирилась зі своїми бідами і неміччю, і навчилася жити з думкою, що інші жінки мають чоловіка й дітей, а вона має хвороби.»* [15, с. 52]

Гана є героїнею, яка об'єднує різні історичні часи, тому що вона діє в двох часових площинах: одночасно і в минулому, й в умовному сьогоденні. Вона є центральним персонажем у всіх трьох розділах роману, таким чином авторка намагається привернути увагу не тільки до героїні, а саме до епохи, в якій скоюються злочини проти людей, і на тлі цієї епохи розкривається трагедія долі Гани і євреїв в цілому.

2.7.4. Характеристика постаті Міри («Гана»)

В умовному сьогоденні розкривається ще один образ – єврейки Міри. І хоч

здавалося б страшні часи для євреїв вже минули, та на прикладі стосунків Міри з однолітками бачимо погане ставлення народу до євреїв і в повоєнний період. *«Ярмілка завагалась, але потім сказала: «Мама говорить, що твоя тета божевільна і нам не можна з такими людьми спілкуватися. До того ж кажуть, що ти жидівка»* [15, с. 79].

Міра з'являється на початку та наприкінці роману, але вона одна із головних героїнь. Саме від її імені ведеться розповідь у першому та другому розділі. Саме її невинна дитяча пригода стає зав'язкою роману.

Портретної характеристики Міри, як такої, у творі немає, і тільки через її дії можемо уявити собі цю непосидючу, щиру, дев'ятилітню дівчинку. І навіть такі сумні та страшні факти про смерть сім'ї сприймаються крізь призму її безпосередності не так жахливо. Авторка спонукає нас то співпереживати своїй героїні, то жаліти її, то навіть захоплюватися її сміливістю.

Образ Міри наведений у творі радше, як образ оповідача, аніж персонажа. Можливо, Алена Морнштайнова ототожнює себе із цією дівчинкою. Але, як на мене, цей образ розкритий не до кінця.

2.6. Завершальне порівняння вибраних творів

Цей розділ містить порівняння способів роботи вибраних чеських романістів, що описували тему переслідування євреїв під час Другої світової війни. По-перше, звертається увага на такі ж або подібні риси досліджуваних літературних творів, згодом згадуються характерні риси, за якими вони відрізняються між собою.

Однією із загальних рис є їх екзистенціальне налаштування, намагання вловити лихо, трагедію часу, зображення конкретних історій, які водночас опираються на загальне розуміння сутності людського існування та виникнення небезпечних життєвих ситуацій.

Вибрані твори також охоплюють теми страху, невизначеності, порожнечі та змирення, контрастні поштовхи войовничості та пасивності, інстинкт самозбереження, бажання жити і не здаватися або невизначеності та невпевненості у завтрашньому дні.

В «Житті із зіркою» та «Гані» розповідь здебільшого ведеться від першої особи із наявністю авторських відступів. В «Пану Теодорові Мундстоку» розповідь ведеться від третьої особи, проте сприймається, як від імені головного героя, читач разом із головним героєм переживає його емоції, страхи, бажання.

Ми виявили, що для всіх трьох романів характерне часте використання мотиву мрій, ілюзій та спогадів.

Окрім цих мотивів, ми також наголосили на важливості мотиву речей та символів. Оскільки об'єкт неодноразово повертається на місце події, це може створювати враження загадковості та фатальності. Річ набуває нових і нових значень, оскільки оповідач або сам персонаж (або обоє) звертають на це особливу увагу. У «Гані» доленосне значення несуть, наприклад, тістечка, а в «Житті із зіркою» не йдеться про конкретні речі, адже герой сам свідомо їх позбувся, але вони живуть у його спогадах. Це звільнення від речей є актом непокори суспільству, так і актом позбавлення себе матеріальних благ, які

унеможлиблюють бачення справжніх цінностей життя.

Якщо говорити про унікальність творів, то три романи вирізняються майстерністю викладу, відчуттям деталей, водночас простотою і чистотою стилю авторів, а також алегоричністю понять, тематичністю та мовною різноманітністю.

В усіх трьох романах простір побудований на контрасті внутрішнього та зовнішнього місця. Простори, через які проходять Роубічек, Мундсток та Гана, клаустрофобні, оскільки відповідають їх психічному стану. Проте простір Роубічка та Мундстока обмежений їх містам та будинками зокрема, в Гани він охоплює широке коло міст та місць.

Висвітлення життя в єврейському гетто або виживання в концентраційному таборі більше присутнє у творі «Гана» Алени Морнштайнової, а от романи «Життя із зіркою» Їржі Вайля та «Пан Теодор Мундсток» Ладіслава Фукса мають автобіографічні мотиви. В обох романах автори більше зосередили свою увагу на передачі внутрішніх переживань героїв, складності їхнього існування в той період, аніж на змалюванні історичних моментів.

Манеру письма Вайля та Фукса порівнюють із манерою письма Кафки, літературознавці знаходять подібні риси абсурду, також письменники уникають різкості та напруженості зовнішньої історії.

Що стосується способу зображення персонажів кожен автор адаптувався до тенденцій чеської прози відповідного періоду, так Їржі Вайль та Ладіслав Фукс більше зосередили свою увагу на змалюванні характеру, вдачі своїх героїв, внутрішнього дисонансу, їхньому «негероїчному героїзмі», а Алена Морнштайнова вміло поєднала, як зовнішню характеристику, так і внутрішні переживання героїв та історичні факти й деталі.

Також однією із характерних рис манери письма Алени Морнштайнової є щедра насичення творів елементами документальних подій, і водночас суб'єктивним поглядом авторки, вона наче аналізує своїх же персонажів у романах. Ще однією ознакою стилю письма Морнштайнової є надзвичайна

чуттєвість, проте без надмірної сентиментальності, без найменшої жалості до своїх персонажів. Алена дозволяє своєму читачеві повністю поринути у тогочасний моторошний світ, вона наповнює свій роман детальним описом атмосфери концтаборів, гетто та печей для спалювання. Короткий опис жконцтабору у творі Фукса ми можемо знайти тільки із шизофренічних марень Теодора (які він сприймав за реальність), навіяних передсметним листом його колеги.

Схожою рисою головних героїв романів – Роубічка, Мундстока та Гани - є замкнутість у своєму внутрішньому світі, що зумовлено зовнішніми факторами, проте їх характери є кардинально різними.

Отже, всі вищепроаналізовані твори мають значну кількість як спільних, так і відмінних рис, зумовлених різними часовими періодами написання та різною аудиторією читачів.

ВИСНОВКИ

Метою нашої курсової роботи було проаналізувати тему Голокосту в чеській літературі повоєнного періоду та сучасності (на основі романів «Життя із зіркою» Їржі Вайля, «Пан Теодор Мундсток» Ладіслава Фукса та «Гана» Алени Морнштайнової), охарактеризувати образи євреїв, через долі яких прочитуються історичні реалії доби. Під час написання цієї роботи нам вдалося вирішити всі поставлені завдання, зумовлені цією метою.

Проведене дослідження дає підстави зробити такі висновки:

1. Проаналізовано висвітлення теми Голокосту в чеському літературному процесі.

В чеській літературі єврейському питанню приділено дещо більше уваги, ніж в літературах інших країн. В перші повоєнні роки почали з'являтися твори, головною темою яких став Голокост, і тими, хто працював над цією темою, в основному були євреї. Проза цього періоду характеризувалася своєю документальністю. Одним із перших, хто відгукнувся на свій воєнний досвід, був Їржі Вайль, який в 1946 році опублікував збірку оповідань «Про квіти». Наступні визначні твори, присвячені єврейській тематиці: роман «Земля без Бога» (1948) Оти Б. Крауса, збірка оповідань «Чолом до чола» (1947) Франтішка Готтліба, оповідання «Вони прийдуть» (1948) Мілана Яриша.

Перший період зацікавлення єврейською тематикою закінчився публікацією твору Їржі Вайля «Життя із зіркою» (1949). Другий період позначений творчістю таких письменників як Ян Отченашек і його твір «Ромео, Джульєтта і темрява» (1958), Ернест Лустіг – збірки оповідань «Ніч і надія» та «Діаманти ночі», Ладіслав Фукс «Мої чорноволосі братття» (1964), «Спалювач мерців» (1967). Ще тематикою Голокосту цікавилась і Гана Боржковцева, яка разом із сім'єю була депортована спочатку в Терезін, а згодом в Освенцім. Її спогади і досвід цих жахливих років відображені у творах для дітей і молоді «Заборонені дівчата» (1995) та «Особиста розмова» (2004). Однією з

захопливих книг про Голокост є «Звук сонячного часу» (2001) Гани Андронікової.

Тема Голокосту в Чехії хвилювала письменників і далеко поза межами країни, прикладом є Е. Гостовський. На сучасному етапі чеського літературного процесу знову простежується тенденція повернення до цієї теми. Такі сучасні письменниці, як Гана Андронікова, Магдалена Платц, Радка Денемаркова, Алена Морнштайнова та ін. зображують трагічні долі євреїв у своїх творах.

2. Висвітлено тему Голокосту в романі «Життя із зіркою» Їржі Вайля.

Автобіографічний роман «Життя із зіркою» розповідає про становище євреїв у Другій світовій війні в «мирному" протектораті Богемії та Моравії. Головний герой Йозеф Роубічек - єврей, який живе на околицях суспільства, куди його штовхають власні негативні переконання і його самотність, яку він добровільно приймає. Вайль так добре показав у романі, чим насправді був Голокост для євреїв, як він сам пережив його в той час і як зіткнувся з ним його герой. Це був не тільки процес насилля над невинними людьми, це, в першу чергу, їх втрата особистості та самотність серед людей. А почуття Роубічка – це насправді почуття кожного єврея в той страшний час.

3. Висвітлено тему Голокосту в романі «Пан Теодор Мундсток» Ладіслава Фукса

Психологічний роман «Пан Теодор Мундсток» тематично близький до роману Їржі Вайля «Життя із зіркою». Автор не ставив за мету відтворити події Голокосту в історичному контексті, він зосередився тільки на внутрішніх переживаннях свого героя, його трагічній долі, від якої він не намагається втекти (навідміну від Йозефа Роубічка - героя роману «Життя із зіркою»), навпаки, пан Мундсток дуже ретельно готується до свого перебування в гетто і таборі. Він готується, можна сказати, маніакально. Він репетирує кожну деталь, включаючи власну смерть.

Ладіславу Фуксу вдалося максимально точно передати не тільки жах того

часу та нелюдську поведінку по відношенню до євреїв, а іноді абсурдність ситуації.

4. Висвітлено тему Голокосту в романі «Гана» Алени Морнштайнової.

Характерною ознакою твору є відсутність послідовності в описанні подій. Сюжет будується на переплетенні часових пластів – сюжетного теперішнього та сюжетного минулого. Саме тому друга частина називається «Ті, що переді мною. 1933 – 1945». Це своєрідний екскурс у минуле, що розкриває перед читачем, всю історію сім'ї Міри і водночас на прикладі цієї сім'ї розповідає про випробування, через які пройшли євреї в період Другої світової війни. Читач може стежити за поступовим скороченням прав єврейського населення, що призвело спочатку до депортації в Терезін, а потім в концентраційні табори. Не менш важливою темою є й проблемне ставлення чеського народу до євреїв, що актуальне й сьогодні, хоча з тих пір минуло багато часу.

У розгортанні структури трагічного письменницею своєрідно використано прийом градації: у перших двох частинах представлені лише окремі його елементи – внутрішня тональність тривожної небезпеки, трагічні деталі, фон, динаміка пошуку відповіді на численні питання – що передувало нинішній ситуації? чому? Третя частина є своєрідним композиційним центром сюжету: його кульмінацією і розв'язкою. Саме тут читач знаходить відповіді на всі питання. Вона називається: «Я, Гана. 1942 – 1963», оповідь знову ведеться від першої особи, але оповідачкою стає Гана. Вона в найменших деталях описує життя в гетто.

5. Дано характеристику образів євреїв у романах «Життя із зіркою», «Пан Теодор Мундсток» та «Гана».

Події у творі «Життя із зіркою» розгортаються навколо головного героя – Йозефа Роубічка, він єдиний персонаж, постать і характер якого наведені і розкриті повністю. Як і в «Житті із зіркою» у творі «Пан Теодор Мундсток» наявна тільки одна сюжетна лінія - життя головного героя, власне, Теодора Мундстока, всі інші герої - другорядні, наведені у творі для кращого

висвітлення характеру головного героя. У творі «Гана» події розгортаються навколо трагічної долі однієї єврейської сім'ї. Центральні образи роману - жіночі, персонажі-чоловіки також присутні, але на них або не акцентується особлива увага, або вони сприймаються негативно. Кожен із жіночих образів переживає сильні емоції та почуття, але водночас і розчарування, обман, втрату близьких людей. Два центральні жіночі образи роману – це образи Гани та Міри.

Йозеф Рубічек дуже суперечливий герой, але він є прототипом більшості євреїв в період Другої світової війни. Його характер і вчинки повністю зумовлені навколишніми обставинами, світом, який перетворював людей у тінь, позбавлену всіх прав та відповідальності за власне життя.

Як і герой роману «Життя із зіркою», Теодор Мундсток є жертвою обставин. Автор дуже яскраво передав всю абсурдність ситуації, в якій людина, усвідомлюючи, що її чекає смерть, впадає в депресію, а то й втрачає здоровий глузд.

Гана є героїнею, яка об'єднує різні історичні часи, тому що вона діє в двох часових площинах: одночасно і в минулому, й в умовному сьогоденні. Вона є центральним персонажем у всіх трьох розділах роману, таким чином авторка намагається привернути увагу не тільки до героїні, а саме до епохи, в якій скоюються злочини проти людей, і на тлі цієї епохи розкривається трагедія долі Гани і євреїв в цілому.

Образ Міри наведений у творі радше, як образ оповідача, аніж персонажа. Можливо, Алена Морнштайнова ототожнює себе із цією дівчинкою. Але цей образ розкритий не до кінця.

6. Проведено завершальний аналіз вибраних творів.

Однією із загальних рис є їх екзистенціальне налаштування, намагання вловити лихо, трагедію часу, зображення конкретних історій, які водночас опираються на загальне розуміння сутності людського існування та виникнення небезпечних життєвих ситуацій.

Вибрані твори також охоплюють теми страху, невизначеності, порожнечі та змирення, контрастні поштовхи войовничості та пасивності, інстинкт самозбереження, бажання жити і не здаватися або невизначеності та невпевненості у завтрашньому дні.

Що стосується способу зображення персонажів кожен автор адаптувався до тенденцій чеської прози відповідного періоду, так Їржі Вайль та Ладіслав Фукс більше зосередили свою увагу на змалюванні внутрішнього світу персонажів, їх характері, вдачі, їхньому «негероїчному героїзмі», а Алена Морнштайнова вміло поєднала, як зовнішню характеристику, так і внутрішні переживання героїв.

Всі три твори мають значну кількість як спільних, так і відмінних рис, зумовлених різними часовими періодами написання та різною аудиторією читачів.

Результати роботи переконують, що вивчення теми Голокосту, як досить важливої складової стилів Їржі Вайля, Ладіслава Фукса та Алени Морнштайнової, сприятиме формуванню ціліснішого уявлення про творчий доробок авторів, а також про відображення цієї теми як в певному періоді, так і в чеській літературі загалом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бенеш, Я. В німецькому полоні. – Прага: Melantrich 1946. – С. 9-10
2. Фейдман-Чуєтас. Коротка єврейська енциклопедія // Том: 9. – 1999р. – С. 1217–1231.
3. Клічак // Актуальні проблеми слов'янської філології : міжвуз. зб. наук. ст. / ред. кол. : В. О. Соболев (відп. ред.) та ін. – К. – Ніжин : ТОВ «Видавництво “Аспект-Поліграф”», 2006. – Вип. XI : Лінгвістика і літературознавство ; ч. II.– С. 447–453.
4. Bauman, Z., *Modernita a holocaust*, překl. J. Ogrocká, Praha: SLON, 2003
5. Buchvaldek, M. a kol.: *Československé dějiny v datech*. – Praha: Svoboda, 1986. – 714 s.
6. Fuks L. *Pan Theodor Mundstok*. – Praha: Melantrich, 1985. – 208 s.
7. Helmut Walser Smith. *The Holocaust and Other Genocides: History, Representation, Ethics*. Vanderbilt University, 2002. – S. 8
8. Hoznauer, M., Adlt J., kol.: *Česká literatura po roce 1945*. – Praha: Fortuna, 1992. – 283 s.
9. Kárný, M. *Persekuce a vyhlazení Židů za 2. světové války. Židé – dějiny a kultura*. Praha 2005. – S. 55.
10. Kopáč R., Jirkalová, K. *Antologie nové české literatury 1995-2004*. – Praha, 2004. 419 s.
11. Kovalčík A. *Ladislav Fuks - Tvář a maska*. – H+H Vyšehradská, 2007. 240 s.
12. Lehár, J. a kol., *Česká literatura od počátků k dnesku*, Praha: Lidové noviny, 2002
13. Machala, L., Petřů, E. a kol.: *Panorama české literatury*; Olomouc: Rubico 1994
14. Mikulášek, A. a kol. *Literatura s hvězdou Davidovou 2*, Praha: Votobia, 2002
15. Mornštajnová A. *Hana*. – Brno: Host, 2018. – 306 s.

16. Orten, Jiří. Žíhaná kniha. 1. vydání. – Praha: Český spisovatel, 1993. – 303 s.
17. Poláček, J. a kol. Průhledy do české literatury 20. století. Brno: CERM, 2000. – 307 s.
18. Weil Jiří. Život s hvězdou. – Praha: Odeon, 1967. – 237 s.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

19. Голокост в Чехословащині [Електронний ресурс]: Вікіпедія: Вільна енциклопедія. – Режим доступу: https://ru.wikipedia.org/wiki/Холокост_в_Чехословакии
20. Ладіслав Фукс [Електронний ресурс]: Радіо Свобода. – Режим доступу: <https://www.svoboda.org/a/1840880.html>
21. Badinová A. Nikdo neví, jaká břemena si s sebou neseme [Електронний ресурс]: Klub knihomolů. Режим доступу: <http://www.klubknihomolu.cz/137993/nikdo-nevi-jaka-bremena-si-s-sebou-neseme/>
22. Diskuse o «židovské otázce». – Режим доступу: http://www.nasinebozi.cz/wp-content/uploads/2014/02/2-07_Diskuse_o_zidovske_otazce.pdf
23. Jedličková A. Jiří Weil: Život s hvězdou. – Режим доступу: <https://www.jstor.org/stable/43742654?seq=1>
24. Корáč R. Chtěla jsem napsat příběh bez zla, míní spisovatelka Alena Mornštajnová [Електронний ресурс]: Lidovky.cz. Режим доступу: https://www.lidovky.cz/kultura/chtela-jsem-napsat-pribeh-bez-zla-mini-spisovatelka-alena-mornstajnova.A180921_105058_ln_kultura_jto
25. Kukul P. Román jako stereogram [Електронний ресурс]: Lidové noviny. – Режим доступу: <https://www.pressreader.com/czech-republic/lidove-noviny/20171216/282033327548101>
26. Lollok M. Mornštajnová Alena Hana [Електронний ресурс]: ILiteratura.cz.

Режим доступу: <http://www.iliteratura.cz/Clanek/38711/mornstajnova-alena-hana>

27. Současná česká literatura. – Режим доступу: http://kcjl.upol.cz/kombcj/studijni_opory/soucasna_ceska_literatura.pdf

28. Trávníček Jiří. Jak odvyprávět utrpení [Електронний ресурс]: PLAV. Режим доступу: https://www.hostbrno.cz/pictures/host_17-08_Hana.pdf

29. Vyskotová J. Hana, román, který opravdu stojí za pozornost [Електронний ресурс]: Kultura21.cz. Режим доступу: <http://www.kultura21.cz/literatura/16043-hana-roman-vydavatelstvi-host-recenze>

30. Biografický slovník [Електронний ресурс]: BSČZ. Режим доступу: http://biography.hiu.cas.cz/Personal/index.php/FUKS_Ladislav_24.9.1923-19.8.1994

RESUMÉ

Cílem této magisterské práce bylo analyzovat tematiku holokaustu v románech «Život z hvězdou» Jiří Weila a «Hana» Aleny Mornštajnové a charakterizovat obrazy Židů.

Magisterská práce je rozdělena do dvou částí. V teoretické části je se krátce zmiňováno o osudech Židů v Protektorátu Čechy a Morava, je popsána téma holokaustu v české literatuře.

V praktické části je popsána téma holokaustu v románech «Život z hvězdou» Jiří Weila, «Pan Theodor Mundstok» Ladislava Fuksa a «Hana» Aleny Mornštajnové, jsou analyzovány té romany a jsou charakterizovány obrazy Židů, přes osudy kterých můžeme přechít reálie období.

Při napsání magisterské práci jsme využily české krásnou a historickou literaturu, různé články a recenze.